ДРЕВНИ КРИТ: УМЕТНОСТ ТАЈНИ И ТАЈНА УМЕТНОСТИ ЈЕДНОГ СВЕТА НЕСТАЛОГ У ВЕЧНОСТИ

Острво људи богова

Крит, то осамљено острво на Медитерану, препуно легенди и тајни, уткано је макар честицом у сваког Европљанина. По предању, ту је и Зевс, у виду белог бика намирисаног шафраном, завео принцезу Европу и понео је ка северу. Тиме као да је симболички урезан пут свих Европљана у многим временима која ће тек бити рођена.

Пише: Марина Матић

„Острво Крит на широкој пучини лежи. Тамо је планина Ида, колевка нашег рода.” Вергилије, *Енеида* III, 104–105

Ми-нос. Древ-ни вла-дар, краљ, по-знат је у свим ба-шти-на-ма. У Ки-ни је то био Ху-анг Ти (Ве-ли-ки Жу-ти Го-спо-дар), у хин-ду тра-ди-ци-ји Ма-ну, за еги-пат-ску ба-шти-ну Ме-нес, а за крит-ску Ми-нос. Био је то древ-ни чо-век-дух, Пр-ви чо-век, Адам Кад-мон – Го-спо-дар Злат-ног до-ба ко-је је оста-ло са-мо ар-хе-тип-ска сли-ка, та-ко да-ле-ка па-лом чо-ве-ку. За Кри-ћа-не под Ми-но-сом (по ле-ген-ди био је Зев-сов син), пак, би-ла је то ствар-ност сва-ко-днев-ног жи-во-та. Све што је да-нас оста-ло као све-до-чан-ство ука-зу-је на бла-го-ста-ње, ме-та-фи-зич-ку буд-ност, *ars re-gio*, Са-тја ју-гу, у че-му су Кри-ћа-ни жи-ве-ли, па је сто-га ра-зу-мљи-во што је и њи-хо-ва умет-ност та-ко то-пла, ра-до-сна, рит-мич-на, све-жа и жи-вот-на.

ЛА-ВИ-РИНТ

Све умет-но-сти би-ле су утка-не у гра-ђе-ње крит-ских па-ла-та ко-је су по-чи-ва-ле на са-крал-ним прин-ци-пи-ма. Њи-хо-во ме-сто је бри-жљи-во ода-би-ра-но, а фрон-тал-но су би-ле окре-ну-те пре-ма За-па-ду, пре-ма Вр-ту Хе-спе-ри-да. Ни-је слу-чај-но што је ар-хи-тек-ту-ра ових па-ла-та та-ко из-ди-фе-рен-ци-ра-на и сло-же-на, пу-на ход-ни-ка, за-мр-ше-ног ни-за про-сто-ри-ја, пор-ти-ка и сте-пе-ни-шта. Древ-ни чо-век је у сва-ком по-ступ-ку имао осми-шље-ну су-шти-ну, па је и овај та-ко-зва-ни ла-ви-ринт, са сво-јим са-крал-ним пла-ном, имао уло-гу да под-се-ти чо-ве-ка на зе-маљ-ски пут пре-пун ис-ку-ше-ња, тај-ни и из-не-над-них пре-пре-ка. Ако чо-век успе да на-ђе пра-ви пут, у сре-ди-шту га че-ка ње-го-во соп-стве-но Ја у ви-ду Ми-но-та-у-ра, по-ла би-ка по-ла чо-ве-ка, то јест оте-ло-вље-ње два прин-ци-па: жи-во-тињ-ског и људ-ско-бо-жан-ског. Убив-ши би-ка, људ-ско-бо-жан-ско свој-ство над-вла-да-ва жи-во-тињ-ско, те-ле-сно, чул-но, спољ-ње, ка-ко би Бе-смрт-на Ду-ша, Пра-во Ја мо-гло да се вра-ти свом пр-вом пре-би-ва-ли-шту.

О овом пу-ту све-до-чи и древ-на ми-стич-ка игра са би-ко-ви-ма код Кри-ћа-на. Нај-ре-пре-зен-та-тив-ни-је све-до-чан-ство по-ти-че из па-ла-те у Кно-со-су, та-ко-зва-на фре-ска *То-ре-а-дор*. Ова игра под на-зи-вом та-у-ро-ка-тап-си-ја под-ра-зу-ме-ва-ла је сме-ло из-во-ђе-ње сал-та у де-ли-ћу се-кун-де, по-сле ко-га би акро-ба-та за-ја-хао би-ка. Иако се да-нас сма-тра да је то не-мо-гу-ће из-ве-сти, Кри-ћа-ни су то успе-ва-ли, а све се од-и-гра-ва-ло ве-ро-ват-но у про-стра-ном дво-ри-шту у сре-ди-шту па-ла-те. За Кри-ћа-не то ни-је би-ла игра у ко-јој ће да-ти оду-шка нај-де-ка-дент-ни-јим људ-ским стра-сти-ма, по-пут ши-рег сми-сла гла-ди-ја-тор-ских ига-ра, већ је ова игра би-ла сим-бол три-јум-фа људ-ско-бо-жан-ске мо-ћи чо-ве-ка над при-ро-дом, ма-те-ри-јом, те-лом. За-ја-ха-ти би-ка зна-чи-ло је за-у-зда-ти пол-ну моћ и оду-хо-ви-ти је. Бик је је-дан од нај-ра-ни-јих и нај-за-сту-пље-ни-јих сим-бо-ла код Кри-ћа-на, ко-ји са-др-жи ком-плекс сим-бо-ла плод-но-сти, ко-смич-ког по-рет-ка, *дхар-ме*, а сма-тра се и но-са-чем све-та – ко-смо-фо-ром.

Ова-кво раз-у-ме-ва-ње сим-бо-ла би-ка по-твр-ђу-је ка-сни-је и грч-ка ми-то-ло-ги-ја. Ја-со-но-во кро-ће-ње два по-бе-сне-ла Хе-фе-сто-ва би-ка озна-ча-ва-ло је да чо-век мо-ра пр-во да укро-ти сво-је стра-сти да би при-сво-јио ин-сиг-ни-је ду-хов-ног са-вр-шен-ства (Злат-но ру-но).

СА-КРАЛ-НА ВА-ЗА

Ток крит-ског сли-кар-ства нај-до-след-ни-је се мо-же пра-ти-ти кроз са-крал-ну ке-ра-ми-ку ва-за ко-је су има-ле ја-сну ана-ло-ги-ју са људ-ским те-лом, та-ко-ђе „ство-ре-ним од гли-не”. Као што ва-за чу-ва дра-го-це-не теч-но-сти, по-пут ви-на и уља, ко-јим се уве-ћа-ва бла-жен-ство све-та или бол све-та чи-ни под-но-шљи-ви-јим, та-ко и те-ло чу-ва суп-стан-ци-је жи-во-та и бе-смрт-но би-ће. Не-ке ва-зе се по-ста-вља-ју и на гроб-на ме-ста и у њих се ули-ва-ју теч-на ми-ра ко-ја по-но-во ис-ти-чу у зе-мљу и та-ко по-на-вља-ју сим-бо-лич-ки про-ла-зак Бе-смрт-не Ду-ше кроз те-ло на пу-ту ка Веч-но-сти.

Пра-те-ћи раз-вој крит-ске ке-ра-ми-ке ва-за, уоча-ва-мо ка-ко се од јед-но-став-них и уку-сних ли-не-ар-них сти-ли-за-ци-ја „ка-ма-рес-ва-за”, пре-пу-них древ-не сим-бо-ли-ке, по-сте-пе-ном ево-лу-ци-јом и усло-жња-ва-њем ових мо-ти-ва кроз „двор-ски стил”, до-шло до пот-пу-но жи-вот-них мо-ти-ва „ма-ри-на сти-ла”. С по-сте-пе-ном де-са-кра-ли-за-ци-јом мо-ти-ва и сим-бо-ла, мо-же се пра-ти-ти и раз-ли-ка у фи-но-ћи из-ра-де, од „ка-ма-рес-ва-за” за ко-је је још Лу-кјан са Са-мо-тра-ке (125–190) ре-као да су „ла-ке као ве-тар а тан-ке као оп-на” (и да-нас их зо-ву *co-qu-il-les d’oeuf*, то јест „љу-ска од ја-је-та”), до ка-сно-ми-но-ског пе-ри-о-да, где ле-ћа не-мар-ност, зва-на сло-бо-да, за-ме-њу-је пре-фи-ње-ност и са-вр-ше-ност до-ба ка-ма-ре-са.

Ка-да хе-лад-ска ци-ви-ли-за-ци-ја бу-де за-по-чи-ња-ла свој ве-ли-ки пут (око 1200. го-ди-не пре н. е.), за-у-век тај-но-ви-то не-ста-ју древ-ни Крит и Кри-ћа-ни. Њи-хо-ва по-ја-ва „ни-от-ку-да”, не-до-ку-чи-во ет-нич-ко по-ре-кло Кри-ћа-на, тај-но-ви-ти и на-гли пре-ки-ди ве-ро-ват-но иза-зва-ни не-ким при-род-ним ка-та-кли-зма-ма (1900. го-ди-не пре н. е. и 1600. го-ди-не пре н. е.), за-др-жа-ће ову древ-ну ци-ви-ли-за-ци-ју на ви-шем ни-воу бив-ства и за-у-век не-спо-зна-тљи-ву у пот-пу-но-сти за нас. **<**

(Ок-то-бар 2005)